

שימוש במבערי גז במכשירי בישול ביתיים ביום טוב

1. תיאור הבעיה
2. חשמל ביום טוב
3. אופן פעולת חישון הטמפרטורה
4. הטעמים לאיסור סגירת מעגל חשמלי
- א. בונה
- ב. מוליד
- ג. חשש שמא יטעו
5. עוצמת הזרם
6. פעולת האלקטרומגנט
7. מלאכה הנעשית כתוצאה מפעולה מותרת ללא ידיעת הפועל
8. מסקנות

1. תיאור הבעיה

הממונה על התקינה במשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה (התמ"ת), קבע בשנת תשס"ד כי יש לצייד מעתה את מכשירי הבישול הביתיים המבוססים על גז הנמכרים בארץ באביזר בטיחות חדש, שעשוי להגן על חיי הצרכנים. מדובר באביזר מיוחד בעל רגישות להפרשי טמפרטורה, שאמור לחוש אם האש בכירי הגז כבתה מעצמה¹. במכשירים שאינם מצוידים באביזר הנ"ל, כיבוי לא־מבוקר של אש במבער (ובלי שנסגר ברז הגז, בעקבות גלישת נוזל מהסיר או רוח לא צפויה וכד') גורם לדליפת הגז לחלל הבית, וכתוצאה מכך לסכנת הרעלה של הדיירים ואף לסכנת התפוצצות; ההתקן הנ"ל מונע את הדליפה. על פי דרישת התקן, ניתן לצייד את המכשירים באביזר שיפעל באחת משתי חלופות:

- א. הפסקת זרימת הגז מהמבער עם כיבוי אש.
 - ב. הדלקה מחדש אוטומטית של אש המבער לאחר כיבויה הלא־מבוקר.
- שני המנגנונים הללו מבוססים על אותו הרכיב הרגיש להפרשי טמפרטורה, שלמעשה מפעיל מעגל חשמלי.
- האם מותר להדליק מבערי גז כאלה ביום טוב, כאשר כל הדלקה מפעילה גם את ההתקן הזה?²

- 1 הדרישה לאביזר בטיחות זה אומצה בתקן ישראלי על פי התקן שנתקבל במדינות מפותחות אחרות.
- 2 באדר ב' תשע"א, לקראת הפסח המתקרב, התפרסם בעיתונות החרדית גילוי דעת עליו

יום טוב ושבת שווים לעניין כל האיסורים, אלא שביום טוב הותרו מלאכות מסוימות לצורך הכנת סעודות יו"ט ("אוכל נפש"), ובראשם מלאכת בישול. אולם אסור להוליד אש ביום טוב, כלומר ליצור אש חדשה, כגון על ידי הדלקת גפרורים, ואפילו לצורך אוכל נפש. מטעם זה גם אסור להדליק חשמל ביום טוב במכשיר שיש בו 'אש', מפני שזו הבערה ביו"ט³. לעומת זאת מותר להדליק גפרור משלהבת של נר שנדלק מערב יום טוב לצורך אוכל נפש, מפני שזו העברת אש קיימת ולא הבערת אש חדשה. על כן הרוצה לבשל על גבי כיריים של גז ביום טוב עליו לדאוג להכין לו מערב יום טוב נר דולק, שממנו יוכל לקחת אש באמצעות גפרור ולהדליק את הגז שבכיריים, ואז יוכל לבשל. ברם על פי תיאורנו לעיל, בכיריים שהותקן בהם האביזר החדש - כאשר הוא מדליק את הגז בדרך המותרת מיד מופעל מעגל חשמלי, שתפקידו לדאוג שהגז ימשיך לזרום רק כל עוד הלהבה בוערת; האם קיימת בעיה הלכתית לעשות פעולה מותרת (הבערת הגז מאש קיימת) הגורמת להפעלת מעגל חשמלי שאין בו עשיית מלאכה אסורה?

על מנת לענות על שאלה זו יש מצד אחד לעמוד על צדדי האיסור בסגירת מעגל חשמלי גרידא (בלי להתייחס למלאכה שאולי תיעשה ע"י סגירת אותו מעגל חשמלי), ומצד שני להבין בצורה מדויקת את אופן פעולת האביזר המדובר⁴.

חתמו הרב נסים קרליץ והרב חיים קניבסקי שליט"א, האומר שיש להימנע ביו"ט מלהבעיר כיריים של גז שנמצא בהם המנגנון החדש, ושיש להדליק את הכיריים מערב יום טוב. באתר 'מכון צומת' דנו בשאלה זו בקצרה; שם הסיקו שיש להתיר בדיעבד לצורך עונג יו"ט, תוך שימוש בכללי גרמא שאינם מקובלים בכל דרכי הפסיקה. גם בקובץ התורני הלכתי 'מבקשי תורה' נב (סיון תשע"א) עמ' פט-ק העלה הרב חיים רוטר להתיר את השימוש, אך מנימוק אחר - היות וזוהי דרך פעולת הגז הרגילה היום אם כן חלק מהיתר אוכל נפש ביו"ט הוא גם מלאכות שכאלו, הנחשבות מעתה כצרכי אוכל נפש. במאמרנו אנו מבקשים להתיר את השימוש במבערים כאלו לכתחילה, משום שאין במעשה ההדלקה לדעתנו כל איסור. בסגנון דומה התנבא הרב יצחק ברט ב'תחומין' לא (תשע"א) עמ' 125-134 במאמר 'שימוש בכירות גז בעלות מנגנון בטיחות ביום-טוב'. תודתי לעורך 'המעין' הרב יואל קטן שליט"א שהפנה אותי למאמר בקובץ מבקשי תורה.

קיימת הבחנה מובהקת בין מכשירים המוגדרים 'אש', שיש בהם, לדעת רוב הפוסקים, איסור דאורייתא בשבת של הבערה וכיבוי, לבין מכשירים ללא 'אש', שהם מרבית מכשירי החשמל והאלקטרוניקה כיום. אש כתוצאה מחשמל קיימת רק אם קיים תיל מלובן, כמו בנורת תאורה רגילה (נורת ליבון) או בגופי חימום חשמליים (גם אם החוט המלובן נסתר בתוך מעטפת). הסכמת פוסקי דורנו היא כי הפעלה כזו אסורה מן התורה, כהבערת 'אחלת של מתכת'.

הבנת המציאות הפיסיקלית הכרחית לפסיקת ההלכה, כפי שנראה בהמשך התשובה. אינו דומה מקרה של סגירת מעגל - למקרה שהמעגל כל הזמן סגור ורק לא זורם בו זרם, ואינו

3. אופן פעולת חיישן הטמפרטורה

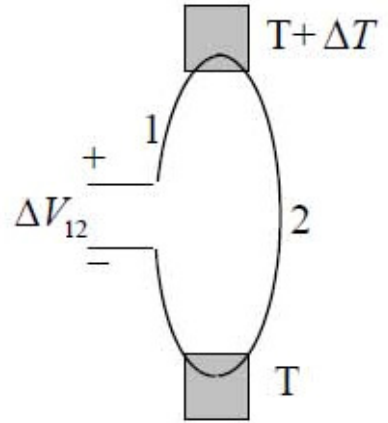
נתחיל בהסבר פעולת האביזר הנ"ל: המדליק להבת גז בכל סוג של כיריים לוחץ פנימה ומסובב את הכפתור הקבוע בפאנל הכיריים; הלחיצה הנ"ל דוחפת שסתום קפיצי, ואז לגז יש אפשרות לזרום לראש המבער המתאים בעוצמה שנבחרה. בצידו החדש מותקן חיישן חום ליד מקום הלהבה, בעל תכונה פיסיקאלית כזו שבעקבות התחממותו נוצרים בו שינויי מתח (כפי שיתואר לקמן) המייצרים זרם חשמלי קטן מאוד (כמה מיליאמפר בודדים, זרם שאינו מורגש על ידי אדם ואפשר למדוד אותו רק בעזרת מכשירים). הזרם החלש מספיק כדי שהמערכת תחזיק באמצעותו, בעזרת שדה מגנטי שנוצר ע"י אלקטרומגנט, את השסתום במצב 'פתוח', כנגד קפיץ השואף כל העת לסגור⁵. האלקטרומגנט משתמש בחשמל כדי להפיק כוח מגנטי, וכוח זה הוא ששומר את המפסק במצב פתוח. אם הלהבה נכבית שלא כתוצאה מניתוק הגז, כך שהגז ממשיך לזרום - בעקבות ירידת הטמפרטורה באביזר הנ"ל יורדת עוצמת הזרם החשמלי לאחר מספר שניות עד שאינו מספיק כדי להחזיק את השסתום במצב 'פתוח' כנגד לחצו הקבוע של הקפיץ, ואז נסגר השסתום ונפסקת זרימת הגז.

החיישן מבוסס על העיקרון הפיסיקלי הנקרא "האפקט התרמואלקטרי". הכוונה היא שכאשר קיים הפרש טמפרטורה בין קצוות של מוליך נוצר הפרש פוטנציאלים בין הקצוות השונים, התלוי בטמפרטורה (תרשים 1); במילים אחרות, מפל טמפרטורה במוליך גורם לשדה חשמלי פנימי בתוכו, וזהו האפקט התרמואלקטרי⁶. ה'כח אלקטרו מניע' (כא"מ) התרמואלקטרי המתפתח במוליך ליחידת הפרש טמפרטורה בין קצוות המוליך קרוי 'מקדם סיבק' (תרמואלקטרי), וגודלו עבור מתכות טהורות הוא מסדר גודל של אחד עד 10 מיקרו וולט למעלת קלווין אחת ($1-10\mu V/^{\circ}K$).

דומה מקרה שקיים כל הזמן זרם במעגל - למקרה שמייצרים זרם אחרי שלא היה קיים בו קודם. על כעין זה כתב הגרשז"א (מאורי אש השלם, ירושלים תש"ע, כרך א עמ' ח): "דבריו תמוהים, כי מדברי בריבי ניכר שלא ידע את מציאות הדברים".

5 אלקטרומגנט הוא סוג של מגנט, שבו השדה המגנטי מופק באמצעות זרם חשמלי המועבר מסביב לליבת מתכת, ובו השדה החשמלי מתפוגג כאשר הזרם החשמלי נפסק. המבנה הבסיסי של אלקטרומגנט הוא ליבה של חומר פְּרוֹמֶגְנֵטִי (לרוב ברזל), סביבה מלופף סליל מחומר מוליך (לרוב נחושת), עם העברת זרם חשמלי בסליל נוצר שדה מגנטי בתוך הליבה, והוא הופך אותה למגנט חזק.

6 שם נוסף בו מוכר אפקט זה הוא אפקט סיֶבֶק, על שם המגלה שלו T. J. Seebeck שחי לפני כמאתיים שנה.

הסבר סכמטי של אופן פעולת האפקט התרמו־אלקטרי. הריבועים המלאים הם המתכות. כאשר מתכת אחת מצויה בטמפרטורה שונה מהשנייה (התחתונה בטמפרטורת T והעליונה ב- $T + \Delta T$ יותר מהראשונה) נוצר הפרש מתחים ΔV_{12} המסוגל להפעיל מעגל חשמלי.

אם שתי המתכות (המתוארות בתרשים) עשויות מחומר זהה – שתיהן תפתחנה אותו כא"מ, ושום מתח לא ירשם במד־המתח. לפיכך, לא ניתן למדוד את התופעה ישירות, אלא רק את המתח בין שתי מתכות שונות. מעגל המורכב משני מוליכים שונים נקרא צמד חוֹמְנִי (תרמוקפל). הגודל של הכא"מ המתפתח בין שתי קצוות המעגל תלוי במתכות המרכיבות אותו, ובהפרשי הטמפרטורה (ΔT). ניתן למצוא שתי סיבות פיסיקליות לאפקט התרמו־אלקטרי:

1. דיפוזיה של נושאי המטען מקצה חם לקצה קר.
2. גרירת נושאי המטען על ידי פונונים, כלומר תנודות מתקדמות של הסריג המתכתי שמקורם בחום.

חשוב לציין, שמכיוון שלעולם אין הטמפרטורה אחידה בכל החלל – תמיד קיים הפרש פוטנציאליים מסוים, ולמעשה תמיד יזרום זרם בכמות מסוימת במעגל בו חיישן כזה מחובר. אולם הזרם גובר בזמן שהחיישן מתחמם, ופוחת כאשר הטמפרטורה שלו יורדת.

אחרי הבנת דרך פעולת המנגנון הפיסיקלי⁷ עלינו לדון על הסיבות שניתן בגללן לאסור בשבת ובחג סגירת מעגל חשמלי שאינו עושה מלאכה, ולבחון עבור כל סיבה האם היא תקפה למערכת הנ"ל.

4. הטעמים לאיסור סגירת מעגל חשמלי

מכשירים חשמליים שאין בהם הבערה וכיבוי, מהו איסורם בשבת וביום טוב? החזון איש (שבת סי' נ) אמצע אות ט) חידש שכל הפעלה חשמלית אסורה משום בונה

⁷ למנגנון המתואר יש להוסיף את הלחיצה על השסתום כנגד הקפיץ, על מנת לאפשר את זרימת הגז. לחיצה זו מתבצעת על ידי אלקטרומגנט, המייצר כוח מגנטי כתוצאה מהזרם שייצר התרמוקפל (ראה להלן סעיף 6 דיון על הכוח המגנטי המיוצר ע"י האלקטרומגנט).

או משום מכה בפטיש, "כיון שמעמידו על תכונתו לזרום את זרם החשמל בתמידות"; בעיניו הכנסת זרם חשמלי למכשיר שהיה כבוי 'בוֹנָה' אותו ומוציאה את המכשיר "ממוות לחיים". אולם רבים מחכמי דורו נחלקו עליו, והם מגדירים את ההפעלה כ'שימוש' ולא כ'יצירה'; לדעתם אין במכשור חשמלי ללא 'אש' שום איסור דאורייתא. האם קיים איסור דרבנן? הרב יצחק שמעלקיש (שו"ת בית יצחק יו"ד השמטות סי' לא) דן באיסור שימוש בטלפון שכאמור אין בו 'אש', וחידש כי קיים בכך איסור דרבנן הקרוי "מוליד", כמו זה שקיים בריסוק ברד ושלג בשבת והפיכת מוצק לנוזל וכדומה. הדברים נשענים על הגמרא (ביצה כג) שאוסרת להוליד ריח בבגדים וכלים (ולבשם אותם) בשבת וביום טוב משום 'מוליד ריח'. למעשה גם על דבריו חלקו רוב האחרונים, וכך סיכם הרב ש"ז אויערבך (מנחת שלמה קמא סי' ט): "חושבני שקשה מאוד לחדש איסור מוליד כזה שלא נזכר כלל בש"ס".

כיום מקובל על רוב הפוסקים שאין בסגירת זרם חשמלי איסור תורה אלא אם כן נעשית בעזרתו אחת מהמלאכות האסורות בשבת, והאיסור בסגירת מעגלים חשמליים ללא עשיית מלאכה הוא משום עובדין דחול⁸. לקמן נדון על פי כל אחת מהשיטות הנ"ל מה הדין בהפעלת חישן טמפרטורה.

א. בונה

החזון איש⁹ ביסס את דבריו בחליפת מכתבים שהיתה לו עם הגרשז"א¹⁰ ובמכתבים נוספים. בספר "תשובות ומכתבים חזון איש" שיצא בשנת תשנ"א (סי' עז) מובא:

יסוד הדברים שיקול הדעת, ויש חילוק בין פועל הצורה על ידי פעולה בלתי ממשית כמו המחמם ברזל באש, ובין מחבר שני פרקים ועל ידי זה נעשה כלי, ואנו נכנסים לדיון של רפוי ותקוע שאמרו רז"ל... ההרכבה שאנו עושים יש בה שתי תופעות: א. חיבור נפרדים לגוף אחד; ב. הבאת מעבר לזרם החשמל. ואחר שחיבור פרקים הוא בונה בתקיעה, יש כאן בחיבור חוט החשמלי בונה. וטענת רפוי אינה מושיעה כאן, משום יצירת הזרם שהוא ענין תקוע וקיים. וביחד מקרי בונה, וכמנורה של פרקים.

- 8 ראה הגר"א הנקין, עדות לישראל עמ' 121 ו-151; שו"ת מלומדי מלחמה למו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ, מעליות תשנ"ג, סי' נו-סב (עמ' 169-184) שהביא שכך גם דעת הגר"י רודרמן, וכן בשו"ת שיח נחום, מעליות תשס"ח, או"ח סי' כה (עמ' 68-73); הרב פרופ' זאב לב, מוליד זרם חשמלי בשבת, 'תחומין' כרך ב עמ' 35-58; ובמאמרנו שפורסם לאחרונה, הדלקת נורות ל'ד בשבת, 'המעין' ניסן תשע"א (נא, ג) עמ' 24-34.
- 9 ב'המעין' שם כתבנו כי רוב פוסקי דורנו לא קיבלו את חידושו של החזו"א; וכבר הגיבו על דברינו ב'המעין' תמוז תשע"א (נא, ד) עמ' 97-98, עיי"ש.
- 10 ראה מאורי אש השלם (לעיל הערה 4), כרך שני מאמרים ותשובות עמ' תקיח-תקכה; הרב פרופ' זאב לב, מערכי לב (ירושלים תשנ"ו), פרק שלישי עמ' נג-נח.

מדברי החזו"א משמע שיש שני דברים נחוצים ביחד כדי לקבוע שקיים איסור בונה בסגירת מעגל: חיבור מכני שדומה לבונה אלא שהוא עדיין רפוי, וחיבור לזרם חשמל שמחשיב את החיבור כתקוע חזק ולכן יש איסור בונה; אבל גם לדעתו בלי חיבור ממשי אין כאן איסור בונה¹¹. במקרה שלנו אין חיבור כלל; המעגל החשמלי כל הזמן סגור, ואין בהדלקת האש סגירת מעגל אלא הגברת הזרם החשמלי הקיים בו ממילא. אם כן הדרישה של חיבור ממשי בסגירת המעגל חסרה, ולשיטת החזון איש הדבר אמור להיות מותר¹².

אמנם הרב חיים שאול גריינמן שליט"א, אחיינו של החזו"א, בהסבירו את שיטת דודו, כתב (חידושים וביאורים למסכת שבת סי' יח ס"ק יד): "ולאמור גם כשאנו מחוברים עדיין לזרם החשמל, נמי יש בהדלקתו משום בונה, כיון שמכין את החוטים לקבלת זרם, ואף שעדיין הזרם לא בא". הרי שלדעתו סגירת מעגל גם במקרה שאין זרם אסורה לדעתו משום בונה¹³. אך כאמור במקרה שלנו אין כלל סגירת מעגל, והזרם קיים כל הזמן. אם כן לשיטת החזון איש לכל הבנותיה הפעלת הגז ביום טוב הגורמת לדריכת המנגנון הלוחץ על הקפיץ כדי למנוע דליפת גז במקרה שהאש כבתה – מותרת¹⁴.

11 כך גם מצאתי מפורש בשמו של החזון איש במאמר בקונטרס הגז שהתפרסם בקובץ מבקשי תורה (לעיל הערה 2 עמ' צז) בשם הרב יחזקאל ברטלר: "מרנא החזו"א ז"ל מעולם לא טען בספריו או בעל פה לתלמידיו כי יש איסור בונה בלהזרים חשמל במעגל סגור שכבר קיים, ורק כשהוא מחבר חוטים דהיינו שהוא יוצר מעגל ס"ל שיש בזה איסור בונה".

12 פרופ' זאב לב בספרו מערכי לב (לעיל הערה 10) בנספח ב לפרק שני (עמ' לט-מ) דן בתופעת טומסון שמאפשרת מדידת טמפרטורה בצורה מאוד רגישה (טרמומטר) באמצעות האפקט עליו אנו דנים. הוא מעלה שם למסקנה שלדעת החזון איש אין במעשה זה בונה או סותר.

13 ממכתבו השני של החזון איש לגרשז"א (מאורי אש [לעיל הערה 4] עמ' תקכא) משמע בפירוש שלא כדברי הרב גריינמן. החזו"א כתב שם: "אם עושה כן בשעה שהחשמל בשימוש, ובחיבורו כבר נעשה קבלת הזרם, זה בניין חשוב". הרי דווקא אם סגר את המעגל ובסגירתו מתחיל לזרום הזרם החשמלי קיים חידושו של החזון איש.

14 גם הרב רצון ערוסי ביקש להתיר את הפעלת הגז ביום טוב עם האביזר החדש, וביחס לשיטת החזון איש כתב: "ודע, שיצירת זרם חשמלי בשבת, שלפי החזון איש הוא בגדר בונה או מכה בפטיש, לפי ענ"ד רק כשאותו מכה בפטיש נחזה או מורגש, כגון ע"י שיש חשמל בנורה, או ע"י שהגוף חימום מתלהט, או ע"י שהוא מפעיל כח והוונטילטור פועל. אבל אם יצירת זרם חשמלי לא נחזית ולא מורגשת באחת מן הדרכים הנ"ל וכיוצא בהן, גם החזו"א לענ"ד לא יאסור. ולכן לענ"ד מותר להדליק כיריים גז בטיחותיים ביו"ט מאש מצויה (לא ע"י מצית חשמלי) וללחוץ בכפתור הגז כחמש שניות כשהגז כבר הודלק מאש מצויה, וחום זה יוצר זרם חשמלי אשר מונע מן השסתום של צינור הגז לסתום את הצינור ולמנוע זרימת גז, כי זרם חשמלי זה לא נחזה ולא מורגש".

הראשון שהשתמש במושג 'מוליד זרם' היה הרב יצחק שמעלקיש הנ"ל. בתשובתו הוא מחדש שקיים איסור "מוליד" בעשיית חיבור חשמלי כזה שבו נוצר כח חשמלי, ומוכיח את איסור "מוליד זרם" מ"מוליד ריח" שמופיע בבבלי ביצה כג, א. יש איפוא להבין את המושג "מוליד ריח" ואת הרחבתו לענייננו.

למדנו במשנה ביצה ב, ז: "אף הוא (=רבן גמליאל) אמר שלושה דברים להקל - מכבדין בין המיטות, ומניחין את המוגמר ביום טוב, ועושין גדי מקולס בלילי פסחים; וחכמים אוסרין". בגמרא שם כב, ב - כג, א נאמר: "אמר רבי אסי: מחלוקת לגמר, אבל להריח דברי הכל מותר".

אח"כ מקשה הגמרא מספר קושיות, ומסכמת:

אי איתמר הכי איתמר: אמר רב אסי מחלוקת להריח אבל לגמר אסור... א"ר יהודה על גבי גחלת אסור על גבי חרס מותר (=שאינו מכבה ומבעיר). רבה אמר על גבי חרס נמי אסור משום דקא מוליד ריח (רש"י: שנכנס בחרס שלא היה בו ריח ואסור מדרבנן, שמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה). רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו סחופי כסא אשיראי ביומא טבא אסור, מ"ט? משום דקמוליד ריחא. ומ"ש ממוללו ומריח בו וקוטמו ומריח בו? התם ריחא מיהא איתא ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא, הכא אולודי הוא דקא מוליד ריחא (רש"י, סחופי - לכפות כוס מבושם על השיראים של מלבוש להכניס בהן ריח הבושם שבכוס אסור דקא מוליד ריח בשיראים).

המאירי מפרש אחרת: "על גבי חרס אסור - רש"י מפרש שהריח נכנס לחרס, ואנו מפרשים על הריח היוצא משם... שהריח היוצא על ידי האור לא היה מורגש כלל קודם... ואע"ג דלאו גימור כלים לגמרי הוא מ"מ איכא אולודי ריחא בכלים". מגמרא זו אנו למדים שאיסור מוליד ריח לפי רש"י פירושו להחדיר ריח לתוך הבגד או לתוך החרס, ולפי המאירי האיסור הוא עצם יצירת הריח, וכן הוא מזכיר שיש גם איסור בהולדת ריח בכלים ע"י החדרתו בהם (כרש"י). לפי המאירי האיסור של "מוליד ריח" דומה למייצר אש - כמו שבאש נוצרת להבה שלא הייתה קודם כך גם בריח נוצר דבר חדש, והוא הריח שקודם לא היה בנמצא ונוצר רק על ידי שריפת הבשמים באש. לפי רש"י יש להסביר שהשינוי הוא באיכות: לפני פעולתו היה בגד או חרס בלתי מבושם, ואחרי פעולתו הבגד או החרס מבושמים, ומעתה הם בגד או חרס שונים באיכותם.

לפי זה ה"מוליד" שאנו עוסקים בו אינו דומה לכל מוליד אחר בש"ס, כגון ביצה שנולדה ביו"ט או מוליד אש שבהם כאילו נוצר דבר חדש, "יש מאין", שלפני זה לא היו ביצה ואש, ורק על ידי ההולדה הביצה קיימת ועומדת לאכילה, ורק על ידי השפשוף וההכאה על האבן נוצרה האש ואפשר להשתמש בה. אבל במוליד ריח לפי רש"י (וגם לפי המאירי לעניין מוליד ריח בבגד) לא נוצר דבר חדש בכלל, אלא

הבשמים העבירו ריח לבגד. אם כן מדוע יש כאן בכלל איסור של "הולדה"? מה 'נולד' כאן? אלא שיש להסביר שבגד מבושם הוא כאילו יצירה חדשה והרכבה חדשה; סוג חדש של בגד, וסוג חדש של חרס. מאידך אדם שמולל הדסים אינו יוצר מצב חדש אלא רק מזרז את הוצאת הריח, אבל הוא אינו מחדירו לחפץ אחר. השו"ע לא הזכיר דין זה של הולדת ריח כלל¹⁵, אך הרמ"א (או"ח תקיא, ד) פסק: "ואסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים משום מוליד בהן ריחא". ומפרש המגן אברהם שם (ס"ק יא ד"ה ואסור לסחוף):

ואע"ג דמותר למלול עשבים כמ"ש סימן שכ"ה ס"ה, דהתם ריחא מיהא איתא ואוסופי הוא דקמוסיף. ואין להביא ראיה מכאן דבגד שמריח כבר מותר ליתן עליו בשמים שיריח יותר, דשאני הכא שהריח הוא שם רק שמוסיפו במלילתו שיצא הריח, משא"כ בבגד דמ"מ מוסיף ריח חדש. ומ"מ אתרוג שהיה מונח מעי"ט על הבגד ונטלו מותר להחזירו ביו"ט, דאינו מריח יותר בשל כך".

יש להסביר ולהבהיר את גבולות האיסור לבשם בגד מבושם, ואת ההיתר להחזיר אתרוג לבגד אם היה מונח בו לפני יו"ט. נראה שאם יחזיר לבגד בשמים מאותו מין שהיו כבר בבגד, למרות שהם בשמים חדשים, אין זה מוליד ריח חדש. כך גם אם יחזיר אתרוג אחר לבגד, יחשב הדבר כאלו החזיר אותו המין ואין בכך איסור. ומה שהמגן אברהם כתב "דאינו מריח יותר בשל כך" אין כוונתו שהריח אינו מתחזק, דמה בכך אם התחזק - הרי מותר להוסיף ריח וכמ"ש שם! אלא כוונתו שאין כאן מין ריח חדש. הדבר ניכר לחוש, שאם הוציא את האתרוג מן הבגד הריח נחלש עם הזמן, ועכשיו שמחזיר את האתרוג הריח חוזר ומתחזק, ואין בכך איסור. לפי זה אם היה אתרוג אחד בבגד מעי"ט והוא מחזיר שני אתרוגים, או שהיה בגד מבושם עם בשמים וביו"ט הוא מוסיף בשמים רבים מאותו המין, אין זה מוליד ריח. נראה שכך הסביר את דברי המגן אברהם בעל שו"ע הרב (תקיא, ז):

לפי שאסור להוליד ריח ביו"ט בדבר שלא היה בו ריח, שמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה... ואם כבר היה מונח מין בושם זה על הבגד זה בענין שכבר נכנס ריח הבושם בבגד מותר להניח עליו ביו"ט עוד ממין בושם זה כדי להוסיף ריח בושם זה בבגד, אבל אסור להניח מין בושם אחר, שהרי הוא מוליד ריח חדש בבגד ביו"ט.

ברור שלפי דברי שו"ע הרב יש להבדיל בין כמות הריח ואיכות הריח, ושינוי באיכות הריח נחשב כריח חדש ואסור, אך מותר לשנות את כמות אותו הריח.

15 מסקנת הסוגיא היא שאין כאן איסור של מוליד ריח, אלא החשש הוא משום מכבה בלבד. ראה רי"ף על הסוגיא בביצה (רמז תתפח) שהשמיט בהעתיקו סוגיא זו את דברי האמוראים על מוליד ריח, ומסיק להלכה כרב אשי. הרמב"ם הלך בעקבותיו ולא הזכיר כלל איסור במוליד ריח, ראה הלכות שביתת יום טוב ד, ו.

מסקנת הדיון היא שאיסור מוליד ריח אינו משום שהריח נולד, או משום שמוציא את הריח ממקורו, אלא האיסור הוא משום שטיב הבגד השתנה; לפני פעולתו היה לו בגד פשוט – ועכשיו יש לו בגד מבושם, אך בעצם העברת הריח אין איסור. עוד למדנו שאין איסור בשינוי כמות האנרגיה: אפילו אם התנדף הריח בבגד כמעט כליל כשהוציא את האתרוג, כל זמן שנשאר קצת ריח מותר להחזיר את האתרוג. האיסור הוא רק כשמכניס או מוסיף מקור אנרגיה חדש השונה באופיו ובאיכותו. במקרה שלנו, גם כשהאש בוערת וגם כאשר אינה דלוקה קיים הפרש מתחים מסוים בין שתי המתכות וזרם בהם זרם חשמלי, רק שכאשר האביזר קר אין בכח הזרם הזה ללחוץ את הקפיץ וזרימת הגז נחסמת. מדובר אם כן על שינוי בעוצמת הזרם, ולא על הולדת זרם חדש. כפי שמעולם לא שמענו שיש צורך לדקדק או להיזהר להחזיר את האתרוג הנ"ל בדיוק לאותו מקום ממנו נלקח, כך במעגל החשמלי המתגבר כתוצאה מהתחממות המתכת קיימת רק תוספת של זרם שבא מאותו מקור אנרגיה, והדבר מותר. אם כן גם לחוששים לאיסור "מוליד" בשימוש בחשמל בשבת ויו"ט, אין מקום לחשש זה בהפעלת כיריים של גז ביום טוב¹⁶.

16 התקבל ההיתר אצל האחרונים בשינוי עוצמת זרם בשבת ויום טוב. ראה דברי הר"י נויבירט (שמירת שבת כהלכתה לד, כח) בשם הגרש"ז אוירבך: "מכשיר חשמלי בשבת לכבדי שמיעה מותר להם להשתמש בו בשבת, ובתנאי שהמכשיר יהיה מופעל מבעוד יום. ומותר לשנות בשבת את עצמת המכשיר". וכך גם כתב הרש"ז א לעניין דיבור בשבת במיקרופון: "אבל נראה דכיון שאיסור מוליד הוא רק מפני שנראה כעושה דבר חדש, לכן מסתבר דדווקא אם באמת נעשה דבר חדש, כמו הוצאת אש שהניצוץ היוצר הוא לגמרי דבר חדש... משא"כ בדבר שהזרם מתחדש בו ונפסק ק' פעמים ביום, וכיון שכן גם כאן המגנטיות והתנודות והולכת הקול לא דבר חדש הוא כלל". וכן כתב הרא"י ולדינברג (ציץ-אליעזר ח"ו סוף סי' ו) ובעקבותיהם הר"ע יוסף (יביע-אומר ח"א או"ח סי' ט): "דברתי בזה עם ידידי הרב הגאון המפורסם כמהר"ר שלמה זלמן אוירבך, ובבקיאותו הרבה בענינים אלו הודיעני באופן ברור, כי דברי הרב עצי הלבנון וילקוט הגרשוני בזה אינם נכונים במציאות, ושאינן הדיבור והבל הפה מעוררים זיקי אש וניצוצי אור חשמלי, רק הגברת הזרם, שאין בו שום חשש של הבערה וכיבוי, וכל דברי המומחים בזה הוא רק על הגברת הזרם החשמלי, אבל אין האור מוסיף ומתמעט כלל, והזרם עצמו אינו אש". למרות דברים אלו פרסמו ועדת הרבנים משמרת השבת בתאריך כח מנ"א תשע"א (פורסם ב'יתד נאמן' ל' אב תשע"א עמ' 4) שהגברת זרם אסורה לדעת החזו"א משום בונה מהתורה. הם מוכיחים את דבריהם משני מקורות. לדבריהם במילואים לשש"כ פרק לח כתב הגרש"ז א שלדעת החזו"א תמיד יהיה אסור להגביר זרם משום שהסליל שזרם בו הזרם מתעורר ממוות לחיים. המקור השני תשובת האגרות משה או"ח ח"ד סי' פד. ברם שני המקורות שהביאו אין בהם בכדי להגיע למסקנתם. המעיין במקור בשש"כ יראה (פרק לח הערה כ) שהגרש"ז א **סובר להיפך** – אין בעיה של הגברת זרם. גם אם היה כותב כך היה זה כקושיא על החזו"א, שהרי כידוע נחלק עליו בעניין (ראה לעיל הערה 9). גם מהאגרות משה אין כל ראיה. המעיין רואה שכתוב: "שלפי מדת הקול נגדל הוצאת כח העלעקטרי ונמצא שבדבורו הוא מגדיל ומקטין את העלעקטרי". הרי שמדבר על מציאות שמגדיל ומקטין את החשמל, אך הכוונה מגדיל ומקטין את עוצמת הבעירה במיקרופון הפחמי שבו דנה השאלה. שם

לדעת רוב האחרונים סגירת מעגל חשמלי בשבת וחג, שאינה כרוכה במלאכה, אינה אסורה משום "בונה" או "מוליד" אלא משום "עובדין דחול", ומשום החשש שמא אנשים יטעו ויבואו להפעיל בשבת גם מכשירים חשמליים המבצעים מלאכה אסורה (למשל: להדליק נורת להט - פעולה האסורה גם משום "מבעיר"). לפי שיטה זו מובן שיש להתיר הדלקת אש ביו"ט גם אם זה גורם להגברת זרם החשמל באביזר הנ"ל, שהרי הבערת האש בכיריים מאש דולקת מותרת ביום טוב כשלעצמה, ורוב האנשים כלל אינם יודעים שבהבערת האש הם גם גורמים לסגירת מעגל חשמלי. כמובן שאחרי שהתפרסם העניין אנשים רבים כבר מודעים לכך, ואין שום כוונה להסתיר את הסוגיה מידיעת הציבור; אך בכל אופן מדובר על הפעלה אגבית ולא על מעשה מכוון, ואין בכך תודעה של "אני מפעיל עכשיו מכשיר חשמלי" גם אם האדם מודע לקיומו של החישה. בנוסף, הרי ביו"ט בין כה הבערת האש נעשית באופן שונה מבימות החול (בהעברת אש מאש דולקת), ולכן גם אם באופן עקיף בעקבות החימום נסגר מעגל חשמלי באביזר הנ"ל אין חשש שאנשים ילמדו מכך להתיר סגירת מעגלים חשמליים אחרים.

5. עוצמת הזרם

כפי שהסברנו, האפקט התרמואלקטרי המצוי בבסיסו של החישה האמור רגיש לטמפרטורה, וכאשר הוא מתחמם מתגבר הזרם העובר דרכו. טענתנו היא שזרם באביזר הנ"ל זרם גם כאשר הוא קר¹⁷, ולכן אין הולדת זרם חדש אלא רק הגברה של זרם קיים. יכול לטעון הטוען שהזרם כאשר הוא קר איננו מורגש (מדובר בעוצמת זרם של מיקרו אמפר) ולכן אין מדובר רק בהגברה; ברם טענה זו שוברה בצידה - גם כאשר המתכת מתחממת עדיין הזרם איננו מורגש לאדם (מדובר בעוצמת זרם של מילי אמפר בלבד).

זרם רגעי זרם כמעט בכל מקום כשמחברים שני גופים יחד. למשל, חיבור של שני חוטים מתכתיים, אפילו בלי מקור אנרגיה כמו סוללה, ואפילו ללא סגירת מעגל, יגרום ליצירת זרם ארעי שניתן למדידה. הזרם נוצר משום שבכל משטח קיימת צפיפות של מטענים השונה מהצפיפות במשטח השני. בחיבור של שני גופים או

מדובר בהגדלת והקטנת בעירה שמקורה בחשמל (כמו דימר במנורת להט שלכו"ע יש איסור דאורייתא של מבעיר בהגברה, ומכבה בהנמכה). וזה מה שסיים שם בסעיף זה: "והשתמשות בכוחות העלעקטרי יש חשש איסור דאורייתא אף בלא הבערה". הרי שכלל לא דיבר על הגברת והנמכת זרם שאין בו מעשה דאורייתא. ולראיה תשובה אחת אחר כך (או"ח חלק ד סי' פה) מותר הוא שימוש במכשיר שמיעה בדיוק מהטעם הזה, שהוא רק משנה את עוצמת הזרם בדיבור.

17 קר הכוונה לטמפרטורת החדר, שהיא כ־300 מעלות קלווין.

משטחים צפיפות המטענים שואפת לשיווי משקל, וזה מתבטא בזרימת מטענים לזמן קצר עד שיושג שיווי משקל; ניתן לראות זרמים אלו כאילו הם נגרמים על ידי הפרש של פוטנציאל בין הגופים או בין המשטחים. גם בגוף האדם קיימים זרמים ומתחים רגועים כל זמן שהוא חי; כשאדם אוכל, מסתכל או מתהלך, הוא יוצר מתחים, זרמים והפרשי פוטנציאל בגודל של אלפיות וולטים. אין דבר זה נוגע להלכה, גם משום שזה נחשב לדבר שאינו מתכוון, גם משום שזו אינה מלאכת מחשבת, גם משום שאין זו דרך עשיית המלאכה, וגם משום שאין על זה שם מלאכה לעניין שבת - אין איסור כלל על פעילות האדם כפי שהוא בטבע בריאתו, כשם שאין איסור בורר ודש בגוף אדם על אף שבגופו קיימים ברירה וסינון מתמידים, ומתקיים בתוכו גם סוג של דישה. השאלה ההלכתית תתעורר רק אם ירצה אדם להשתמש בזרמים או בהבדלי פוטנציאל למטרה מסוימת, החיצונית לגוף האדם.

אם כן, לא עוצמת הזרם היא המגדירה את האיסור - אלא השימוש בזרם לפעולה חיצונית. במקרה שלנו האדם מחמם באופן מותר גוף, שמגביר בכמה מאיות של אמפר את עוצמת הזרם במעגל הנסתר מעיניו (ובמקרים רבים מידיעתו) של הפועל את הפעולה. הניתן להגדיר מעשה זה כאיסור?

6. פעולת האלקטרומגנט

יש מקום לדון מצד נוסף: בעקבות הגברת הזרם לאחר שהמתכת מתחממת, ישנו חומר שבנוכחות הזרם החשמלי הזרם סביבו הוא מתחיל להפעיל כוח מגנטי על הקפיץ על מנת שלא יסגור את זרימת הגז. האם אין בהפיכת החומר להיות מגנטי איסור של עשיית כלי או מכה בפטיש?

אכן נראה שאם ייקח אדם חומר וימגנט אותו בשבת או בחג יעבור בכך על איסור תורה של מכה בפטיש. וכך כתב הרב ש"ז אויערבך (מנחת שלמה קמא סי' ט עמ' פג): "נראה שהמשפסף בשבת ברזל במגנט טבעי, או שהוא מכניס בו זרם חזק כדי שאף גם הוא יתמגנט כרוב המגנטים שנעשים רק באופן מלאכותי, שפיר חשיב כמתקן כלי, דאסור אף אם התיקון אינו ניכר בו באחד מחמשת החושים, וקל וחומר הוא מטבילת כלים בשבת או הגבהת תרו"מ בשבת וכדומה... וא"כ אפשר דבאופן כזה שהכלי עושה מלאכתו ע"י שהזרם מייצר בו כח של מגנטיות - שפיר אסור מדרבנן, כיון דאיסור מוליד נוהג גם בדבר שאינו מתקיים זמן רב כמו הולדת ריח או המצאת אש וכדומה"¹⁸. ברם המקרה אצלנו שונה בתכלית. החומר אינו משנה את תכונתו כלל, ומיד עם הפסקת הזרם גם הכוח המגנטי חדל.

כאמור, אלקטרומגנט הוא סוג של מגנט שבו השדה המגנטי מופק באמצעות זרם

18 על פעולת השדה המגנטי כתב הרב פרופ' זאב לב במוריה שנה עשירית ט-י (תשמ"א) עמ' ע-עד, וכן בספרו מערכי לב (לעיל הערה 10) דן באיסור הפיכת מתכת למגנט בשבת (עמ' כו).

חשמלי המועבר מסביב לליבת מתכת. בשל כך הכוח המגנטי מתפוגג כאשר הזרם החשמלי נפסק. רק עם העברת זרם חשמלי בסליל בשיעור מספיק נוצר שדה מגנטי בתוך הליבה, והופך אותה למגנט חזק. יתרון האלקטרומגנט על פני מגנט רגיל הוא שניתן ליצור שדה מגנטי חזק, וניתן לשלוט על עוצמתו; החיסרון הוא שנדרש זרם חשמלי כדי לקיים את השדה המגנטי. אם כן אין ביצירת הכח המגנטי צד איסור משום בניית כלי של מגנט, כי התכונה המגנטית לא נשארת במתכת אפילו רגע בהיפסק הזרם החשמלי.

7. מלאכה הנעשית כתוצאה מפעולה מותרת ללא ידיעת הפועל

יש לדון במקרה שמדליק הגז יודע שחיישן הטמפרטורה פועל, אך כל פעולתו היא הדלקת האש המותרת ביום טוב, וכפעולת אגב מתגבר הזרם החשמלי בחיישן הלוחץ על הקפיץ על מנת לאפשר את זרימת הגז להמשיך. למדנו בבבלי שבת קכא, ב (עם פירוש רש"י):

דאמר רב יהודה, רוק דורסו לפי תומו (שאינו מתכוין למרח ולאשווי גומות, דאף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכוין שרי משום מאיסותא). ואמר רב ששת, נחש דורסו לפי תומו. ואמר רב קטינא, עקרב דורסו לפי תומו (לא שיעמוד עליו ויהרגנו להדיא, אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב בפניו - אין צריך לישמט ממנו, אלא דורכו והולך, ואם מת בדריכתו ימות)... אמר להו לא צריכתו, הכי אמר ר' יהודה, רוק דורסו לפי תומו.

הרמב"ן במלחמות חולק על פירוש רש"י (מה, ב מדפי הרי"ף):

מזו השמועה התברר לן שהלכה כדברי רבי שמעון אף במלאכה שאינה צריכה לגופה, שאין ספק שמה שהתירו לדרוס נחש ועקרב לפי תומו, ואפילו צרעה, כר' שמעון אתיא, דאילו לר' יהודה ודאי אסור אפילו לפי תומו וחייבין עליו מיתה במזיד ובשוגג חייב חטאת, ולא הותרה אב מלאכה לפי תומו, וברצין אחרי משום פקוח נפש מותר, והזריז הרי זה משובח. ואל ישיאך לבך לומר, דורסו לפי תומו הוא כשאינו מתכוין להריגה וכו' שמעון, שזהו טעות גדולה: חדא, דדורסו קאמר, ובמתכוין לכתחלה הוא... אלא שמע מינה אפילו במתכוין, נמצאת שמועתנו כרבי שמעון.

הרי שהרמב"ן מתיר לדרוס לכתחילה את הנחש אף שמתכוון להרוג אותו, מפני שהפעולה שהוא עושה היא פעולה מותרת של הליכה¹⁹.

19 מקור זה אחד מהמקורות הראשים במחלוקת בפסק ההלכה בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה ופסיק רישא. ראה בהרחבה בתשובתו של מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ שהוזכרה לעיל בהערה 8.

ברור הוא שהמהלך לפי תומו אין על מעשה זה שם מלאכה כלל. לפיכך "מותר לדרוס הרוק שעל גבי קרקע והולך לפי תומו" (רמב"ם הלכות שבת כא, ב), ולא שייך כאן לאסור משום "פסיק רישיה" אפילו אם יושו גומות בקרקע הואיל ואינו מתכוון לכך, ואין שם מלאכה נקרא על הליכה לתומו. "הרי שצריך לראש עוף לשחק בו לקטן וחתך ראשו בשבת, אע"פ שאין סוף מגמתו להריגת העוף בלבד - חייב" (שם א, ו), הואיל וחתיכת הראש היא מעשה המזוהה כהריגה. ואמנם גם כדי לעשות צעצוע לתינוק צריך לחתוך את הראש, ובלי מעשה חתיכת הראש שהיא הריגה לא ניתן לעשות צעצוע - לפיכך חייב, שהרי נתכוון לחתוך את הראש.

וכך כתב בפירוש בעל שו"ת עונג יום טוב (סי' כב)²⁰: "גבי נעילת בית וצבי בתוכו - נעילת בית שהוא עושה אין בה סרך מלאכה, רק מחמת שנכנס הצבי בתוכו נעשה בנעילה מלאכת צידה. להכי כיון שהוא מכוין לנעילה לצורכו לא איכפת לו במה שמכוין גם לצוד... ולהכי שרי אף במתכוין לצוד אם מתכוין לנעול ביתו גם כן".

ברם, בנידון שלנו אין מדובר על מלאכה, אלא על הגברת זרם חשמלי שגורם ללחיצת קפיץ. אנו מרחיבים את דברינו כאן גם על מקרים דומים שאין בהם מלאכה, כגון כשהדלת נפתחת כתוצאה מהליכתו של אדם או שמצולמת הליכה של אדם ברחבת הכותל המערבי; ובאלו הרי אין שום מלאכה, אלא לכל היותר יש בכך איסור דרבנן של עובדין דחול, כיון שמשתמש בזרם חשמל - בכגון זה ודאי מותר לצורך, שהרי אפילו אם הייתה כאן מלאכה היא נחשבת אינה צריכה לגופה²¹. שסתום הנלחץ כתוצאה מהגברת הזרם אינו צריך אלא להסרת המניעה כדי שהקפיץ יחזירנו למקומו וזרימת הגז תיפסק, אבל ודאי אין צורך בשום שינוי במערכת. ובכל מקרה, הואיל והוא מדליק את הגז בהיתר ולתומו, ואינו מתכוון לכך - אין זה נידון כ"פסיק רישיה", כגון בדורס על הרוק.

והנה, אפילו תאמר שיש כאן "פסיק רישיה", הרי שימוש בחשמל שאין בו חוט להט אינו אסור אלא משום עובדין דחול, ואף לדעת הסוברים שיש כאן "פסיק רישיה", מכל מקום ניתן לסמוך בשעת הצורך על חבל ראשונים הסוברים שבדבר שאינו מתכוין והוא "פסיק רישיה" באיסור דרבנן מותר²².

20 ר' רפאל יום טוב ליפמן ב"ר ישראל היילפרין (תקע"ו-תרל"ט) היה רב בכמה קהילות בליטא ובפולין.

21 פוסקי דורנו דנו בהרחבה בשאלה ביחס להליכה ברחוב בשבת והדלקת אור (שיש בו איסור הבערה מהתורה). ראה הרב שמואל הלוי וואזנר, קובץ מבית לוי סי' סא; הרב אשר וייס, קונטרס שבועי לפרשת ויקהל, תשע"א; מו"ר הרב נחום אליעזר רבינוביץ שו"ת שיח נחום (לעיל 8) סי' כה (עמ' 68-73).

22 כן הביא בספר אהל מועד לר' שמואל ב"ר משולם ירונדי בשם הרא"ש מלונלי (ספר שלישי, דרך רביעי, נתיב ד, ירושלים תרס"ד, דף מא עמוד ב), וכעין זה דעת המאירי (שבת כט, ב; מא, ב; קג, א), וכן כתב תרומת הדשן (סי' סד, סו). ראה גם בעל ההשלמה שבת עה, א; וכן ספר המאורות שבת מא, א משמו, ובסוכה לג, ב, כתב שכן גם דעת רבינו משה ב"ר יהודה מבדריש.

והאחרון הכביד: האמת היא שאין שום פעולה ישירה של לחיצת קפיץ, שלא כדורס על הרוק שהוא עושה מעשה ברגלו על הקרקע והרוק. בנידון שאלתנו אין האדם עושה שום פעולה ישירה לא במתכת ולא בקפיץ אלא הכל נעשה על ידי חימום האש שהודלקה בהיתר²³, והיכן מצינו שבכגון אלה יש בהם משום מעשה כל שהוא, ואין צריך לומר מלאכה?

8. מסקנות

1. אין בעיה של בונה בהדלקת האש בכיריים של גז המצוידים בחיישן חשמלי, מפני שאין כל סגירת מעגל חשמלי כתוצאה מפעילות זו.
2. חשש בונה לא קיים כאן, גם לפי השיטות המסבירות שהחזון איש אסר סגירת מעגל חשמלי בשבת גם כאשר זרם החשמל עדיין לא פועל.
3. אין בעיה של מוליד בהדלקת האש בכיריים של גז המצוידים בחיישן חשמלי, מפני שאין יצירת זרם חדש אלא הגברת זרם הקיים כבר במערכת.
4. אין מקום לחשוש שמא יטעו ויתירו איסורים אחרים, מפני שבדרך כלל אין יודעים על הפעלת המעגל החשמלי בהדלקת האש, ובכלל - בישול ביום טוב שונה מבישול בחול, ובישול אסור לחלוטין בשבת.
5. במקרים רבים מותר לאדם לעשות פעולה המותרת, גם אם כתוצאה מכך מתבצעת פעולה אסורה. במקרה שלנו מדובר בפעולה לא ישירה שיש בה לכל היותר "עובדין דחול", והדבר מותר.

היתר מלאכת אוכל נפש מפורש בתורה: "וַיְבִיֹם הָרֹאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וַיְבִיֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִיָּה לָכֶם, כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם, אֶדְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבִדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם" (שמות יב, טז). כך הותרו העברת אש ובישול ביום טוב, ואין בחיישנים המצויים היום במבערי הגז הביתיים על פי התקנות החדשות של משרד התמ"ת כדי לבטל היתר זה.

23 ויש לחלק בין המקרה שלנו לבין פתיחת חלון מול נר דולק, שאסורה כאשר ודאי שתבוא רוח ותכבנו (שו"ח או"ח רעז, א-ב); במקרה של ליבוי האש על ידי הרוח, כמו זורה ברוח וצד על ידי כלבים, כך דרך הפעולה. פתיחת חלון על מנת ללבות או לכבות את האש פועלת על המדורה באופן ישיר, והפתיחה היא מעשה ידי האדם. אך בהדלקת הגז אין כל פעולה ישירה על הקפיץ שהוא הנפעל.